

dine, kojim su najoštrije osudili ustaški režim i njegovu politiku, te se odrekli svake odgovornosti za zločine koji su počinjeni u BiH.

Sa skorom propašću NDH i pokušaj inkorporiranja muslimana u hrvatski nacionalni korpus doživo je debakl. Hrvatski nacionalni osjećaj razvijen kod jednog dijela muslimanske intelektualne elite ostao je stran i neprihvatljiv širokom muslimanskom pučanstvu, koje je bilo snažno privrženo islamu. Stoga, autorica zaključuje da su muslimani bili samosvjесna zajednica.

Ovom historijskom analizom razvoja muslimanskog identiteta i odnosa hrvatskog nacionalizma prema muslimanima dr. Nada Kisić-Kolanović dala je dragocjen doprinos jednoj značajnoj tematici. Smjelo, uz dosljednu primjenu naučne metodologije, uhvatila se u koštac sa širokom lepezom problema čija je rješenja tražila u arhivskoj građi, objavljenim izvorima, savremenoj štampi i relevantnoj literaturi. Za što potpunije i lakše praćenje prezentiranih rezultata, čitateljima je od velike koristi popratna metodološka oprema: *Zaključak, Summary, Popis kratica, Izvori i literatura, Manje poznate riječi i izrazi* te *Kazalo osobnih imena*. Zbog svega navedenog, knjiga je jako korisna za bolje shvatanje nacionalnog identiteta Bošnjaka i hrvatsko-muslimanskih odnosa u ratnim godinama 1941-1945 ■

Sanja Gladanac

Jerej mr. Dragan Šućur, *Banjalučka eparhija za vrijeme episkopa dr. Vasilija / Kostića/ 1947-1961*. Banja Luka: 2009, 265 str.

U izdanju Svetosavske omladinske zajednice Srpske pravoslavne crkve Eparhije banjalučke krajem 2009. godine objavljena je monografija o Banjalučkoj eparhiji za vrijeme episkopa dr. Vasilija (Kostića) od 1947. do 1961. godine. Knjiga ima karakter klasične historijske studije, jer je zasnovana na izvornoj arhivskoj građi korištenoj u Arhivu Bosne i Hercegovine u Sarajevu (Republička komisija za vjerska pitanja), Arhivu Republike Srpske u Banjoj Luci (Agrarna reforma i kolonizacija) i Arhivu Eparhije banjalučke (nesređena građa). Osim uvoda knjiga sadrži tri poglavlja i zaključak.

U *Uvodu* (11-47) je kratko prikazan historijat Banjalučke eparhije od osnivanja 1900. do 1947. godine, odnosno do dolaska episkopa dr. Vasilija (Kostića). Banjalučko-bihačka eparhija sa sjedištem u Banjoj Luci osnovana je 1899. godine kao mitropolija odlukom vaseljenskog patrijarha. Odluku je 1900. godine potvrdio i austro-ugarski car i kralj Franjo Josip. Ova je eparhija obuhvaćala gotovo cijelu Bosansku Krajinu sa 13 protoprezviterata i 138 parohija. Za prvog mitropolita izabran je arhimandrit Eugenije Letica, koji je bio hirotonisan u Hramu svete Trojice u Banjoj Luci.

Zbog potrebe češćeg komuniciranja sa episkopskim sjedištem, 1925. godine je došlo do osnivanja Eparhije u Bihaću. Ovim činom ostala je samostalna Mitropolija banjalučka, koja je prvo pokrivala šest srezova. Međutim, tokom godina broj eparhija koje su ulazile u sastav ove Mitropolije stalno se mijenjao (povećavao ili smanjivao), pa su se i njene granice stalno pomjerale. Smjenjivali su se i mitropoliti i do 1947. godine na ovom časnom položaju bili su: Eugenije Letica, Vasilije Popović i Platon Jovanović.

Djelatnost koju je razvila SPC u Bosanskoj krajini od osnivanja do Drugog svjetskog rata imala je velikog značaja u sferi religiozno-moralnog, političkog, društvenog i prosvjetno-kulturnog života. Izbijanjem Drugog svjetskog rata za SPC u cijeloj Kraljevini Jugoslaviji, a u Bosanskoj krajini naročito, došli su "crni dani". Bosanska krajina je aprila 1941. godine ušla u sastav novoformirane tvorevine NDH. Tokom rata (1941-1945) Mitropolija banjalučka preživljavala je najcrnje dane u svojoj historiji. Na području eparhije uništeno je ili oštećeno preko 100 crkava, 4 manastira i 50 parohijskih domova. Uništene su sve crkvene biblioteke, sa oko 9530 knjiga. Vladika Platon je ubijen već početkom maja 1941. godine. Preostali sveštenici su stradali ili izbjegli u Srbiju.

Dolaskom komunističke vlasti nakon završenog Drugog svjetskog rata, SPC na području Eparhije banjalučke suočila se sa novim iskušenjima. Nova vlast, ateistička po svom suštinskom opredjeljenju, Ustavom od 31. 1. 1946. godine odvojila je crkvu od države. Sveštenici su smatrani neprijateljima novog poretka i političkim i ideološkim protivnicima. Tako se stradanje pravoslavnog sveštenstva u Eparhiji banjalučkoj nastavilo i nakon rata. Autor je naveo imena svih sveštenika koji su stradali u toku rata i na razne načine likvidirani od nove komunističke vlasti nakon rata. Odnos nove vlasti prema crkvenoj imovini je tema koja je iziskivala posebno potpoglavlje. Autoru su bili dostupni podaci o oduzetoj crkvenoj imovini, sačuvani u fondu Okružne agrarne komisije za Bosansku krajinu (Arhiv Republike Srpske).

U poglavlju *Banjalučka eparhija za vrijeme episkopa Vasilija (Kostića) 1947-1953* (49-130) opisani su dolazak episkopa Vasilija u Banjalučku eparhiju 1947. godine, represije nove vlasti nad sveštenstvom, ometanje svetih bogoslužjenja i sveštenoradnji, odnos novih vlasti prema hramovima i crkvenoj imovini 1947-1953, vođe-

nje matičnih knjiga, nastavak obnove crkvenog života dolaskom episkopa Vasilija, te na kraju, osnivanje Svešteničkog udruženja u Eparhiji banjalučkoj.

S obzirom na to da je vjerski i crkveni život bio prekinut ratom, sveštenici koji su se vratili u Eparhiju nastojali su da ga obnove. Jedan od prvih zadataka bilo je adaptiranje kapele u Banjoj Luci za obavljanje bogoslužjenja. Pored ovog, sveštenici su nastojali da osposobe i druge hramove, da održavaju vjeronauku, uspostave budžet Eparhije, obavljaju crkvene slave itd. Sve do dolaska vladike Vasilija (Kostića) 1947. godine Eparhijom je administrirao episkop zvorničko-tuzlanski Nektarije (Krulj). Bez redovnog arhijereja i sa malim brojem sveštenika, kao i pod stalnim pritiskom vlasti, crkveni život se sporo obnavljao.

Dolaskom episkopa Vasilija crkveni život u Banjoj Luci pa i cijeloj Bosanskoj krajini, dobio je na novoj dinamici, mada je i dalje na tom putu stajalo mnogo velikih prepreka. Autor ističe da su glavne prepreke, osim komunističke ateističke vlasti, bile: mali broj sveštenika, njihova nepovoljna starosna dob i nedovoljna obrazovanost, te teška cjelokupna materijalna poslijeratna situacija. Tokom cijelog perioda kad je Banjalučkom eparhijom upravljao vladika Vasilije (Kostić) svi navedeni problemi su bili prisutni i veoma sporo su otklanjani. Na cijelom području Eparhije nije nigdje održavana vjeronauka zbog zabrane komunističke vlasti, ali, kako autor ističe, i zbog neaktivnosti pravoslavnog sveštenstva.

U poglavlju *Državne vlasti i Banjalučka eparhija od 1953. do 1961.* (131-193) opisani su odnos državne vlasti prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi od 1953. do 1961. godine, protjerivanje episkopa Vasilija (Kostića) i protjerivanje ostalog sveštenstva, razni izgredi protiv Crkve i kažnjavanje sveštenika zbog skupljanja priloga i drugih sveštenoradnji te povratak episkopa Vasilija u Banju Luku.

Nakon izbora za episkopa banjalučkog i hirotonije u Sabornoj crkvi u Beogradu episkop Vasilije je došao u Banju Luku 19. jula 1947. godine. Za vrijeme upravljanja Eparhijom često je bio na meti komunističke vlasti, pa je čak i dva puta bio protjeran iz nje. Prvi put to se dogodilo u februaru 1950, da bi se poslije intervencije najviših organa vlasti vratio u Eparhiju tek u maju 1951. godine. Drugi put, i to na brutalan način, episkop Vasilije bio je protjeran iz Banje Luke 22. augusta 1953, da bi se u nju vratio poslije četiri mjeseca, 31. decembra 1953. godine. Nedaća sa državnim vlastima imao je ponovo 1958. godine, prilikom izbora novog patrijarha. Za sve vrijeme službovanja u Banjalučkoj eparhiji episkop Vasilije je dva puta bio izabran za redovnog člana Svetog arhijerejskog sinoda. Godine 1957. bio je član delegacije koja je posjetila tadašnji SSSR. Episkop je na službovanju u Banjalučkoj eparhiji proveo 14 godina, da bi je kasnije posjetio još dva puta.

Treće poglavlje, pod naslovom *Crkveni život pedesetih godina (195–231)*, opisuje kako je teklo obnavljanje crkvenog života u Banjoj Luci i cijeloj Bosanskoj krajini u prvim decenijama nakon Drugog svjetskog rata.

Sva nastojanja nove komunističke vlasti u ometanju obnavljanja rada crkve nisu mogle spriječiti vidan napredak crkvenog života na svim poljima u Eparhiji. Pored podmlađivanja sveštenstva i hramovi su obnavljani tamo gdje je dobivena dozvola i bilo mogućnosti, a tamo gdje to nije bilo moguće Božija služba se obavljala na ruševinama i pod otvorenim nebom. Pored svih nedaća, episkop Vasilije (Kostić) uspio je da u ovoj stradalnoj Eparhiji ponovo organizuje život ustrojen na kanonskom poretku i crkvenoj disciplini. Autor zaključuje da je episkop Vasilije (Kostić), bez sumnje, udario dobar temelj koji je osigurao sve dalje uspjehe u životu Banjalučke eparhije.

Knjiga *Banjalučka eparhija za vrijeme episkopa dr. Vasilija /Kostića/ 1947-1961*, proistekla iz istoimene magistarske radnje jereja Dragana Šućura, tehnički je veoma korektno urađena, obogaćena kratkom biografijom i bibliografijom (životopisom) episkopa Vasilija (Kostića) i brojnim fotografijama sveštenika i crkava. Urađen je imenski registar i prijevod zaključnih razmatranja na engleski jezik.

Polazeći od relevantne i obimne arhivske građe, s neophodnom kritikom i vlastitim komentarima i zaključcima, jerej Šućur je metodično i stručno posložio sve "kockice", kako bi čitaocu pružio što jasniju sliku o temi koju obrađuje. Međutim, jerej Dragan Šućur, osim što je uložio veliki trud da svoj magistarski rad priredi za objavljivanje, uložio je isto tako veliki trud i da ublaži krivicu pravoslavnih sveštenika kojima je nakon Drugog svjetskog rata suđeno. Nakon pročitane knjige neupućen čitalac će se pitati zašto su svi ti „čestiti“ ljudi proganjani. Autor navodi jedan jedini razlog - predstavnici nove komunističke i ateističke vlasti pravoslavne sveštenike su smartali političkim i ideološkim protivnicima (str. 16), pa su ih nastojali likvidirati, a nigdje nije naveo razlog zbog čega su predstavnici nove ateističke vlasti imali takav odnos prema pojedinim pravoslavnim sveštenicima. Za jednog od njih navodi kako je "po navodu optužnice osuđen zbog saradnje sa četnicima u toku 1944. godine" (str. 17). Jerej Šućur se ni jednom jedinom rečenicom nije osvrnuo na saradnju pravoslavnih sveštenika i četnika, pa ispada kako su sasvim nevini stradali od komunističkog „ateističkog“ režima jer su se borili samo za svoj narod, Pravoslavnu crkvu i vjeru.

Jedini razlog, po Šućuru (autor je riječ razlog stavio u navodnike – str. 234), zbog kojeg je episkop Vasilije bio proganjan od strane vlasti do kraja života je taj što je za vrijeme rata bio interniran sa vladikom Nikolajem (Velimirovićem), koji je poslije rata emigrirao u SAD. Autor u predgovoru knjige navodi i kako mu je „nesređenost arhivske građe u arhivima Bosne i Hercegovine bila jedna od najvećih poteškoća“ (str. 10), ali brojne fusnote koje se odnose na korištenu arhivsku građu u Arhivu Bosne i Hercegovine i Arhivu Republike Srpske ovu konstataciju dovode u pitanje ■

Mina Kujović